

1943, september 4. Ženeva. — Depeša vyslanca dr. J. Kopeckého čs. ministerstvu zahraničia v Londýne s memorandom Šrobárovej skupiny. Memorandum rozoberá situáciu na Slovensku a predkladá návrh, ako zvrhnúť na Slovensku fašistický režim a na akom základe obnoviť jednotu Československej republiky.

Tajné.

Tajné. Pro ministra. Depeše označená „ihned“.

- a) Poslal jsem přes majora Karla telegramy čís. XXVII až XXX.¹
 b) Odevzdej tento další vzkaz od slovenského posla prezidentovi:
 „Šrobárova skupina posílá toto memorandum, na němž pracovali Šrobár Vavro, Zařko, Karvař, Ing. Botto, Fedor Houdek. Nevědí o něm Ursíny a skupina soc. demokratů ani Dr. Lettrich.

¹ Major Karel — krycie meno agenta čs. zpravodajskej služby vo Švajčiarsku Karla Sedláčka. Sedláček pôsobil do marca 1939 ako zástupca čs. vojenského atašé v Berne so sídlom v Zürichu, kde sa zdržiaval (konšpiratívne) ako dopisovateľ pražskej agentúry Central European Radio.

Keď bol úrad čs. vojenského atašé v Berne zrušený a keď čs. vyslanec dr. Strér odovzdal budovu vyslanectva a konzul Laška budovu konzulátu Nemcom, odišiel Sedláček do Londýna. Po nadviazaní styku s vedúcim čs. zpravodajskej služby plk. Moravcom vrátil sa Sedláček do Švajčiarska s anglickým pasom ako Charles Simpson (pôvodom z Južnej Afriky, čiže ako potomok českých vystaňovalcov) — „na liečenie“. Usídlil sa v St. Gallenu v dome majora Hausamanna, vedúceho švajčiarskej kontrarozviedky. Tu inštaloval vysielačku pre spojenie s Londýnom, ktorá bola krytá Hausamannom. (Podľa údajov dr. J. Kopeckého v decembri 1963.)

Sedláček — major Karel — a vyslanec dr. J. Kopecký, ktorý sídlil v Ženeve, spolupracovali v odbore vojenských informácií. Sedláčkovu spojenie s Londýnom sa využívalo tiež v čase príprav invázie do Normandie, keď bol na niekoľko mesiacov prerušený normálny telegrafický styk kontinentálnej Európy s V. Britániou. Nacisti odhalili čiastočne Sedláčkovu identitu až jvo februári 1945. Po normalizovaní diplomatických stykov so Švajčiarskom bol Sedláček vymenovaný za vojenského atašé pri čs. vyslanectve v Berne.

V marci 1943 oznámil minister zahraničných vecí Masaryk dr. J. Kopeckému do Ženevy prezidentov pokyn, aby zprávy týkajúce sa poslov z domova, a to aj slovenských, odovzdával výhradne „vojenskou cestou“ prostredníctvom majora Karla. (AMZV Praha. Depeše odeslané, 1943, čís. 531, Žen. 86.) Odoslanie každej jednotlivej zprávy prostred. majora Karla mal Kopecký ohlásit ministerstvu zahraničia. Od mája 1943 sa stretávame v depešiach od Kopeckého s oznamami tohto druhu: „poslal jsem přes Karla depeši čís. XX. až XXIV“ a pod. Podobne sa prostred. Karla posielalo mnoho odkazov a zprávy z Londýna na Slovensko.

Dňa 7. 5. 1943 oznámil Kopecký do Londýna s odvolaním na Masarykov pokyn z marca, že odovzdal Karlovi na expedovanie 5. mája depeše pre Smutného označené IV.—VII. a 7. mája depeše VIII.—XIII., všetky až na jednu odkazy prinesené slovenským poslom. Kopecký si v tejto depeši sťažoval, že odosielanie zprávy prostred. Karla je veľmi zdĺhavé a preťažuje jeho spojenie. Žiadal, aby sa so Smutným prejednálo posielanie zprávy z domova normálnou diplomatickou cestou okrem vecí, ktoré sa týkajú len Karlovho oboru, t. j. vojenských. (Tamtiež, depeše došlé, 1943, čís. 1008, Žen. 209.)

V priebehu r. 1943 bola prax taká, že časť zprávy posielal Kopecký priamo v diplomatických depešiach, časť (niekoľko desiatok) prostred. majora Karla — Sedláčka. Z týchto zprávy, ktoré prišli do Londýna vojenskou cestou, sme mali k dispozícii len zlomok, lebo materiál je veľmi neusporiadaný a často ani nie je možné identifikovať, akou cestou sa do Londýna odkazy zo Slovenska dostali. Tak sa stalo, že medzi zprávyami zo Slovenska, ktoré publikujeme v tomto zborníku, sú práve v r. 1943 — najmä v lete — veľké medzery a často nie je možné určiť, na ktorú zprávu alebo na ktorý dotaz odpovedal Beneš v odkazoch do vlasti, ktoré uverejňujeme.

V Kopeckého depešiach z prvej polovice r. 1944 sa stretávame s oznamami o zprávyach odoslaných prostred. Karla zriedkavejšie ako r. 1943

Pánu prezidentovi Dr. E. Benešovi a našej československej vláde v Londýne vyslovujeme vrelú vďaku, neochvejnú oddanosť a srdečný pozdrav. Po porade a v súhlase a s vedomím všetkých, ktorí vyznávajú s Vami rovné zásady a ktorí sú Vám dobre známi, dovoľujeme si Vám, pane prezidente, a Vašej vláde zaslať tieto zdelenia o udalostiach a našich plánoch na Slovensku.

I. Politická situácia a rozvrstvenie národa.

1. Celý národ nenávidí Nemcov a s nimi tých, ktorí lokajsky slúžia a predstavujú násilnícky režim. Menovite však Tuku a Macha a ich pomocníkov, všetkých hrdlorezov, ktorí sa vyučili v škole Gestapa, v Nemecku, v katanskej práci. Tento režim zariadil si dva politické súdy v Bratislave, kde denuncianti po desiatkach vypočúvajú, súdia a telesne trestajú slovenských vlastencov. Režimu slúžia ešte tí, ktorí bez dostatočnej kvalifikácie dostali sa na vysoké miesta, ďalej arizátori, korupčníci a úplatkári, ktorí znesvárajú verejný život a slepo pomáhajú udržiavať násilnícky režim.

2. Ale všeobecná nenávisť ľudu k Nemcom neznamena súčasne všeobecnú oddanosť a túžbu po československej jednote národnej a štátnej. Prajeme si, aby ste v Londýne mali jasný obraz o politickom rozvrstvení obyvateľstva v terajšej fáze vojny. Keby napríklad americkí Slováci na Vás žiadali prevedenie plebiscitu na Slovensku dľa Atlantickej charty, obraz hlasovania by približne vyzeral takto:

a) Ľudáci majú tri skupiny, jedna stojaca za 6. októbrom, druhá za 14. marcom a tretia za Československo bez výhrad.

b) Agrárci, evanjelici, soc. dem., živnostníci a mnohí Ľudáci by hlasovali za československú štátnu jednotu.

c) Komunisti a zemeľský proletariát pravdepodobne za slovenskú sovietskú republiku.

d) Maďari a Tukovci, maďaróni, úradníci režimu, gardistickí velitelia za pripojenie k Maďarsku.

e) Nemci za nejaký nacistický režim.

f) Židia pravdepodobne za Maďarsko.

Bol by to pestrý obraz, ale predsa by bola majorita za Československo. S výhradami, aby sa neopakovali chyby z minulosti.

3. Ľud a niektorí úradní činitelia dôkladne sabotujú nemecké požiadavky, skrývajú obilie a potraviny, ktorých máme dostatok. Niet hladu u nás, dostať všetko, len že zdražili potraviny. Nemáme dostatok obuvi. Je dosť textílií.

4. Kvitne obchod na čierne.

5. Do Protektorátu ide na stá balíkov potravín, fajčiva a alkoholu cestou riadnou, ale hlavne sa pašujú cez hranice.

6. Vojsko sa už zbúril proti odoslaniu do Ruska a to v Topoľčanoch, Žiline a Ružomberku.

7. Školská mládež na stredných školách i vysokých sa búri a bola vyšetrovaná v Ružomberku, Žiline, Nitre a Svoradove² a pozatváraná.

8. Dedinský ľud sympatizuje s ruským národom a s boľševikmi, ale nie tak z ideologických zásad ako skôr preto, že ruský národ je nám bratským národom a že tento jediný po dva roky viedol s Hitlerom vojnu. V dôsledku toho vzrástlo u nás značne slovanské povedomie.

² Vysokoškolský internát v Bratislave.

9. Netreba zabúdať, že i slovenské národné povedomie zmohutnelo v slovenskom lude.

10. Vláda tratí denne na vážnosti a autorite, najmä Tuka a Mach sú predmetom posmechu a nenávisť.

II. Naše žiadosti.

1. Prajeme si, aby Slovensko bolo uvedené do Československa bez otrasov, bez revolty, bez chaosu vo verejnej správe. Prajeme si, aby s nami nebolo starostí ani na strane Vašej ani na medzinárodnej.

2. Sme ochotní poskytnúť prvú pomoc zuboženým bratom za Moravou potraiviňami a ozbrojenou pomocou proti vrotelcom, hlavne v najbližších veľkých mestách, v Brne a Ostrave.

3. Žiadame si, aby ste k nám mali naprostú dôveru v našom počínaní, lebo Vaše i naše plány sú totožné. Jednota štátu bez výhrad a obmedzení. Bez politického separatizmu. Žiadame si len úplnú rovnosť s bratmi Čechmi a nič viacej.

III. Plán o zariadení [?] poriadku na Slovensku.

1. Po citelnej porážke nemeckých armád na východe a po ich nastávajúcom ústupe nastanú vzbury v štátoch strednej Európy. Týchto otrasov nebude ušetrené ani Slovensko. Nahromadený hnev a nenávisť bude sa snažiť pomstiť. Dôjde k osobným vyúčtovaniam s vinníkmi, snáď i k vraždám a revoltám. Aby sa tento nesmierny chaos nerozšíril po celom našom území a nebola ohrozená bezpečnosť životov a majetku súkromného i štátneho, bude nutné zariadiť po páde býv. štátnej moci novú československú štátnu autoritu na Slovensku, a to hneď v prvých hodinách.

2. Bude nutno ustanoviť národný výbor, ktorý zvolá revolučné národné zhromaždenie ako reprezentanta zákonodarnej moci a poriadku. S terajším snemom by sa snáď dalo počítať, ale nie je isté, či by to bolo správne. Z bývalého čs. snemu mnohí členovia pomreli, mnohí sú na obsadenom území, všetkým dávno vypršali mandáty, a keď by mal byť zvolaný starý snem, neposkytnul by bezpečnosť, že by sa jednomyseľne postavil na stanovisko československej štátnej jednoty, a to z príčin, že v ňom by bola značná časť ľudákov, maďarských kresťanských sociálov, maďarskej národ. strany, Nemcov a iných nespoľahlivých živlov. Zvolat revolučné národné zhromaždenie by bolo prvým a naliehavým postulátom v prvých dňoch všeobecného rozvratu, chaosu i zmätku.

3. Úlohou výboru a nár. zhromaždenia bude:

a) Zosadiť celú vládu i s prezidentom a vyvoliť na krátku prechodnú dobu novú československú vládu u nás, ktorá by prevzala zodpovednosť za poriadok, bezpečnosť obyvateľstva a za pravidelný beh štátneho života,

b) rozpustiť všetky ľudácke organizácie, všetky útvary ľudáckej násilnosti, rozpustiť ľudovú stranu a slovenský snem,

c) reorganizovať vojenskú a policajnú moc, ako i pohraničnú colnú stráž,

d) starať sa o aprovizáciu obyvateľ[ov],

e) poukazovať platy štátnym zamestnancom a úradníkom,

f) starať sa o dobrú zamestnanosť robotníctva. Nedovoliť zastaviť prácu vo fabrikách a podnikoch štátnych i súkromných,

g) mobilizovať niekoľko ročníkov brancov k prevedeniu zamýšľaných úkolov,

- h) udržať menu a cenovú hladinu a vôbec hospodárstvo v takom stave, aby nenastal rozvrat finančný a reťazový obchod,
- ch) zabaviť všetok rišskonemecký majetok na Slovensku na zaokrytie clearingovej špičky.

IV. Špeciálne úkoly.

Vzhľadom na to, že slovenský národ sa zriekne vynútenej suverenity štátnej a národnej, z príčin psychologicky odôvodnených a k vôli verejnému uspokojeniu ľudu, považujeme za potrebné tieto zásady prehlásiť:

1. Slovenský jazyk bude štátnym jazykom na území Československa.
2. Bude treba uvažovať o poštátneí ľudového a stredného školstva, aby tak slovenský ľud bol v mnohých dedinách a mestách odbremený od vydržovania konfesijných škôl.
3. Zrušia sa všetky nemecké školy, [ktorých] Nemci na stá otvorili posledné roky a do ktorých násilne verbovali slovenské deti.
4. Budeme žiadať na čas obmedzenie pasívneho práva volebného pre duchovných všetkých vier a vyznaní, lebo kňazstvo má špeciálny, vysoký úkol: mravnú a náboženskú výchovu ľudu a nesnadno je, aby na úkor týchto úkolov zaoberali sa politickou agitáciou, ktorá rozbíja jednotu národa a šíri nenávisť v občianstve.
5. Zaplňovanie miest vo verejnej správe na Slovensku bude zverené príslušnému úradu na Slovensku.
6. Ponecháme všetko úradníctvo na svojom mieste až do času, pokiaľ nebude osobne preskúmaná jeho účasť na korupcii, záškodníctve, prenasledovaní, udačstve a krikľavom nepriateľskom chovaní voči vlasteneckému obyvateľstvu.
7. Za tým účelom ustanoví národné zhromaždenie mimoriadnu komisiu, ktorá vyšetrí vinníkov a vymeria im zaslúžený trest.

V. Návrat k ústavnému životu.

1. Slovenská vláda, národný výbor a národné zhromaždenie, vykonavše vyše vyznačené úkoly smerujúce k udržaniu a k zaisteniu riadneho chodu štátne-občianskeho života, zložia svoje dočasné funkcie do rúk ústavného reprezentanta štátnej moci v slobodnej republike Československej.

2. Naše počínania nechcú byť pokračovaním v ilegálnom stave a nechcú ho pri živote udržovať ani hodinu ďalej, ako bude ku prospechu Československu a Slovensku. Súďte naše kroky tak ako prípravu nášho ľudu k obnoveným pomerom, k zavedeniu ústavného života ako štátnej jednoty československej.

3. Na koniec podotýkame, že jak do národných výborov, tak i do národného zhromaždenia, tiež do vlády budú pozvaní a volení len zúplna spoľahliví mužovia, ktorí si zachovali čistý charakter, odolali zvodom korupcie, nehnali sa za mocou a ľahkým ziskom, ale zostali nekompromitovaní a verní myšlienke československej štátnej jednoty. V dôvere, že schválite a za správne uznáte tieto naše propozície, žiadame Vás o súhlas a o potvrdenie prijatia memoranda v londýnskom rozhlase heslom „jednota, jednota“.

Dodatok z dňa 21. [augusta]. Po prečítaní memoranda na porade piatich bývalých ministrov, akožto vedúcich činiteľov v politickom živote Československa predseda slovenského snemu Sokol prehlásil, že garantuje, že terajší slovenský snem je z 90 % za jednotu Československa, že tento snem odhlasuje zrušenie všetkých zákonov, ktoré by prekážali štátnemu zjednoteniu Slovenska s historic-

kými zemami, že zosadí vládu i prezidenta, že rozpustí ľudovú stranu a jej organizáciu a že rozpustí i snem a vymenuje dľa zmyslu ústavy slovenského štátu nových členov do nového slovenského parlamentu.³

Proti týmto názorom bolo namietané:

1. Snem po zrušení mníchovských dohôd je ilegálny a všetky činy jeho sú neplatné.

2. Ľud by nechápal jeho politické a mravné harakiri a nepodrobil by sa jeho zásahom v nových politických pomeroch válečných a poválečných. Považoval by to za revoltu autonomistických živlov proti jednote československej. Nedosiahlo by sa pokoja a poriadku a vznikol by chaos i nepokoje.

3. Snem i jeho mnohí členovia sa často kompromitovali pred svetom i domácim obyvateľstvom. Mnohí budú ťahaní na zodpovednosť pred súdom. Žiadame schváliť tento postup: 1. Predseda snemu zosadí prezidenta a vládu. 2. Rozpustí ľudovú stranu a jej organizácie. 3. Zruší slovenskú ústavu a samostatný štát, ktorý vznikol 14. marca. 4. Nastúpi revolučný národný výbor a revolučné národné zhromaždenie, aby plnilo úkoly vyše označené až do návratu legálnej vlády a do zavedenia ústavného života v Československej republike."

Zde se končí text dokumentu.⁴

c) Ze všeho, co posel přivezl, se vidí, že skupiny na Slovensku málo spolupracují, takže se vzájemně podezřívají.⁵ V dohodě s poslem upozorňují znovu na nutnost pověřit jednoho vedením akce a soustředit ji, jak je to v mé depeši XXVIII, poslané přes Karla.

Nač narážejí ve svém vzkazu českoslovenští nár. socialisté (viz mou XXIX), je patrně totéž, co je ve výše citovaném dokumentu.

³ Pre porovnanie uvádzame časť zo svedeckej zápisnice o výpovedi dr. M. Sokola, urobenej 18. 1. 1947, pred obžalobcom pri Národnom súde v Bratislave: „V lete r. 1942 (správne 1943 — pozn. V. P.) ma telefonicky vyzval Dr. Mičura v Medzibrodě, aby som prišiel hneď do Veľkej Bytče. Hneď som do Veľkej Bytče odišiel a tu som sa potom stretol na byte Dr. Mičuru s Dr. Vavrom Šrobárom, Ing. Zatkom a Dr. Karvašom. Keď sa nemýlim, bol tam aj Dr. Imrich Malobický. Pri tomto rozhovore hovorilo sa o súčasnej vojnovnej situácii, o pomeroch na Slovensku a o budúcnosti Slovenska. Ja som sa vyjadril v tom zmysle, že po zrútení sa nemeckého frontu, obnovené Československo prichádza do úvahy ako jediný štátny útvar aj pre Slovákov a dodal som k tomu, že pokiaľ ide o budúci pomer Čechov a Slovákov v obnovenom Československu, má za základ slúžiť 6. október 1938, pravda, zákon o autonómii Slovenskej krajiny má viaceré vady, lebo bol veľmi rýchle robený, a preto sa bude musieť po tejto stránke vec náležite uvážiť, aby sa to riešilo tak, aby z toho malo osov Slovensko aj republika . . . Dodávam ešte, že na porade vo Veľkej Bytči prišiel som s námetom, aby v kritickjej situácii, ktorá nastane po vojne, Slovenský snem sám prijal deklaráciu za obnovené Československo, a to tak z dôvodov vnútropolitických, ako i zahraničnopolitických.“ (AMS Praha. Nár. súd Bratislava, Onľud 6/46, Tiso a spol., zv. 6.)

⁴ Nie je bez zaujímavosti, že v písomnom materiáli, ktorý došiel zo Slovenska do Londýna v decembri 1943, bola aj ostrá reakcia na Šrobárovo memorandum. Odkaz znie: „Memorandum, ktoré ste dostali od Šrobára, je výplodom oportunistov a ľudí pripravujúcich sa na útek od svojich hriechov za roky 1938 až 1943. Takto sa na to memorandum dívajte. Lebo memorandá robí a sedieť za pecou, alebo brať veľké honoráre za spoluprácu s Nemcami není práca za vlasť, ale podrývanie morálky a štátotvornej idey prostých občanov. Toto Vám odkazuje študent, bývalý poslanec a jeho skupina.“ (AMZV Praha. Depeše odeslané, 1943, čís. 3262, Mos. 328. Z Drtinových odkazov pre Beneša, ktorý bol t. č. v Moskve.) Pokiaľ ide o autora tejto invektívy, podľa posledných slov — „študent, bývalý poslanec a jeho skupina“, by sa dalo súdiť, že ide o dr. Beharku z agrárnických kruhov, ktorý pravdepodobne používal pseudonym „Študent“ (neskoršie „Žiak“). Mohol to však byť tiež bývalý poslanec Stunda.

⁵ Táto skutočnosť, na ktorú Kopecký upozorňoval, týkala sa najmä skupiny okolo Flory (K. Viestovej) a Pisára (J. Kapinaj). To vyplýva aj z Kopeckého depeše z 24. 11. 1943, v ktorej čítame o. i.: „ . . . skupina „Flora—Pisár“ si osobuje výlučné postavení v odboji na Slovensku, což zachází tak daleko, že odmítá se dohodovat s ostatními skupinami a chce, aby se vše posílalo jen na ni. Soudím, že by bylo vhodné, aby její lidé v Londýně dali skupině pokyn, aby měla víc pochopení pro spolupráci s ostatními ve smyslu vzkazu Dr. Beneše. Co se týče posílání a předávání věci, dal jsem pokyn poslovi předat věci vždy jen adresátovi, jemuž jsou určeny a nikoliv přes skupinu Flory. Skupině vzkazují, že posel dostal ode mne takový pokyn.“ (AMZV Praha. Depeše došlé, 1943, čís. 2879, Žen. 691.)

Posel dodává, že na základě upozornění z Londýna je Sidor úplně vyřazen a nikdo ho nezve k poradám.

93

d) Poslal jsem přes Karla další depeši XXXI otevřený list Tisovi,⁶ který má být čten v londýnském radiu večer tři dny, počínaje desátým t. m.

Kopecký.

AMZV Praha. Depeše došlé, 1943, čís. 2074 (Žen. 439). Záznam dešifrované došle depeše (d. 6. 9. 1943). Strojopisný přepis.

20

1943, september 8. Londýn. — Záznam zprávy bývalých slovenských národných socialistov R. Pecholda a Inž. Slávika prezidentovi Dr. E. Benešovi. Zpráva informuje o stykoch skupiny národných socialistov s inými protifašistickými skupinami, žiada o schválenie spolupráce s tzv. mladými agrárnikmi a reprodukuje text tzv. otvoreného listu slovenských vlastencov Dr. J. Tisovi.

Zpráva ze Slovenska.¹

Panu prezidentovi od čs. národně socialistického předsedy Pecholda a Ing. Jána Slávika:

Nynější situace vojenská působí k tomu, že luďáci, kteří jsou veřejně exponováni, seznávají, že následkem situace i jejich osobní prospěch se nedá dlouho udržet a začínají měnit náhledy. Dnes už pro ně není ČSR fikcí, které se tolik vysmívali a hledají cestičky k lidem, kteří dělají pozitivní slovenskou politiku. Přestalo i vycházení pamfletů, které zesměšňovaly osobu presidenta Beneše a stávají se mlčenlivější.

Spolupráce čs. nár. socialistů se soc. demokraty a komunisty, kteréžto dvě složky spolupracují až na některé svoje stranické extrémnější požadavky a předstávají si, že moc přijde do jejich rukou, je sice uskutečněna; ale bez hlubších politických vztahů a to z toho důvodu, že nemají vůči oběma (soc. demokratům a komunistům) stoprocentní důvěru a musí postupovat opatrně. Čs. nár. socialisté jsou ve styku se slovenskými agrárníky. Tato strana však není jednotná, rozděluje se na několik složek, z nichž část přidržuje se směru Hodžova. Mladší generace této strany je pro bezvýhradnou politiku československou. Mezi těmito mladými je několik schopných lidí. S tou skupinou čs. nár. socialisté chtějí na-

⁶ Vid' dokument čis. 20.

¹ Zprávu národných socialistov spolu s textom listu Tisovi poslal do Londýna vyslanec dr. Kopecký prostredníctvom majora Karla-Sedláčka depešami XXIX a XXX (viď záver dokumentov čis. 19 a 25) pravdepodobne na začiatku septembra 1943. Text zprávy sme mali k dispozícii v podobe záznamu urobeného v londýnskej prezidentskej kancelárii (čís. 2869/43/dův.). Ide zrejme o odpis depeše zo Švajčiarska. Celý rad pravopisných chýb sme opravili bez vyznačenia.

Beneš vyjadril svoje stanovisko k zpráve v odkaze na Slovensko z 15. 9. 1943 (dokument čis. 23; pôvodný návrh odpovede obsahuje II. odsek dokumentu čis. 21; k zpráve, najmä k listu Tisovi sa vyjadril i člen čs. vlády — dokument čis. 22). Otvorený list Tisovi — avšak patrične zredigovaný — sa čítal v čs. vysielaní britského rozhlasu 10. a 12. septembra 1943.